

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE
SERIE NOUĂ, SUPPLEMENTUM III

IN MEMORIAM
EUGEN NICOLAE

EDITAT DE
ROXANA DOBRESCU, AUREL VÎLCU

BUCUREȘTI
2025

COPERTA: Dan Iulian MĂRGĂRIT

**MCA SERIE NOUĂ
SUPPLEMENTUM III**

www.mcajournal.ro

**Tehnoredactor: Ofelia COȘMAN
Secretar de redacție: Dana COSTIN**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

In memoriam Eugen Nicolae / ed.: Roxana Dobrescu, Aurel Vîlcu -

Târgoviște: Cetatea de scaun, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-537-820-9

I. Dobrescu, Roxana (ed.)

II. Vîlcu, Aurel (ed.)

902

929

**Toate articolele publicate în *Materiale și Cercetări Arheologice* sunt *peer-reviewed*.
Materiale și Cercetări Arheologice este indexată în următoarele baze de date:
Persée, Copernicus, ERIH PLUS, Scopus, CEEOL, EBSCO și DOAJ.**

Acest volum a fost editat cu sprijinul financiar al Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”.

(1955–2024)

SUMAR / SOMMAIRE / CONTENTS

Aurel VÎLCU <i>In memoriam</i> Eugen Nicolae.....	9
Georges DEPEYROT Eugen Nicolae et cinq siècles de numismatique Eugen Nicolae and five centuries of numismatics	31
Adina BORONEANȚ, Monica MĂRGĂRIT One man’s trash is another man’s treasure – the case of the osseous debitage waste from Drăgușeni – <i>Ostrov</i>	39
David BACIU, Adrian BĂLĂȘESCU Preliminary study of the faunal material discovered in an Early Eneolithic feature from Alexandria – <i>Limonagiul</i> settlement (Teleorman County). 2019–2021 campaigns.....	59
Radu BĂJENARU Poveste din trecut. Despre descoperirea depozitului de topoare de la Sinaia A tale from the past. The discovery of the Sinaia axe-hoard	83
Gabriel Mircea TALMAȚCHI Două tezaure de semne monetare descoperite în zona de coastă a Mării Negre din teritoriul istro-pontic Two hoards of monetary signs discovered in the Black Sea coastal area of the Istro-Pontic area.....	99
Pierre DUPONT Transport amphoras of “Milesian” type: originals and local imitations.....	111
Theodor ISVORANU Monede din perioada romană imperială descoperite în zona Orheiului (Republica Moldova) Roman imperial coins from the Orhei area (Republic of Moldova)	119
Lucian MUNTEANU, Lăcrămioara-Elena ISTINA Noi informații despre tezaurul monetar roman imperial de la Măgirești (jud. Bacău) (CHRE 16297) New information on the Roman imperial monetary hoard from Măgirești (Bacău County) (CHRE 16297)	139
Mihai DIMA Monede romane dintr-o colecție constituită la Ostrov, jud. Constanța A collection of Roman coins found at Ostrov, Constanța County.....	159
Constantin C. PETOLESCU <i>Cohors II Dacorum</i> . Două trupe auxiliare romane cu număr de ordine identic <i>Cohors II Dacorum</i> . Two Roman auxiliary troops with identical numerical identifiers	173
Radu ARDEVAN, Alin PRALEA Monete antice din colecția lui Ioan Mihályi de Apșa Ancient coins from the collection of Ioan Mihályi de Apșa	177
Mircea DABÎCA, Theodor ISVORANU Cercetări arheologice la Histria, sectorul Sud (2018–2024). Descoperiri monetare Archaeological research at Histria, the South sector (2018–2024). Coin finds.....	189
Adriana PANAITÉ Roman roads in Moesia Inferior in the Black Sea coast area	213
Marius BLASKÓ, Zsuzsanna KOPECZNY, Róbert GINDELE, Gergely SZENTHE, Ștefan POPA, Erwin GÁLL Dating grave no. 97 from Vălcani in the light of numismatic and radiocarbon research – contributions to the chronology of H.1.....	237

Aurel-Daniel STĂNICĂ	
Între bizantini și tătari. Cimitirul de la Isaccea – <i>Bagola</i>	
Between Byzantines and Tatars. The necropolis from Isaccea – <i>Bagola</i>	249
Oana DAMIAN	
Despre prezența Hoardei de Aur în situl bizantin de la Nufăru (județul Tulcea)	
The Golden Horde and the Byzantine archaeological site at Nufăru (Tulcea County)	295
Ana BOLDUREANU	
Un fragment din tezaurul de monede tătărești descoperit la Inești, Raionul Telenești, Republica Moldova	
A fragment of the Tatar coin hoard discovered in Inești, Telenești district, Republic of Moldova.....	303
Monica DEJAN, Ana BOLDUREANU	
Considerații despre câteva monede tătărești descoperite în zona Cetății de Scaun a Sucevei	
(a doua jumătate a secolului XIV)	
Considerations about a few Tatar coins discovered in the Suceava Fortress area	
(second half of the 14 th century).....	313
Letiția NISTOR, Adrian BĂTRÎNA	
Vestigiile bisericii lui Alexandru cel Bun de la Mănăstirea Bistrița (județul Neamț). Propuneri de reconstituire	
arhitecturală	
The remains of the Bistrița monastery (Neamț County) founded by Alexander the Good. Proposals for	
architectural reconstructions.....	319
Lilia DERGACIOVA, Alexandr ALEXANDROV	
Matrița sigilară a unui demnitar din sfatul domnesc al lui Ștefan II, domnitorul Țării de Jos a Moldovei	
The seal of a dignitary member in the Princely Council of Stephen II, Prince of Lower Moldova	337
Ioan-Aurel POP, Alexandru SIMON	
Bani pentru cruciadă: Rapoarte sieneze din primăvara anului 1476	
Money for the Crusade: Sieneze Reports from Spring 1476.....	341
Alexandru SIMON	
Documente și monede: <i>Petrusian</i> și lăncu de Hunedoara	
Documents and coins: <i>Petrusian</i> and John Hunyadi	349
Gabriel CUSTUREA, Ana-Maria VELTER	
Câteva monede rare din colecția muzeului constănțean	
A few rare coins in the collection of the Constanța Museum	357
Florin Gabriel PETRICĂ, Minodora CÂRCIUMARU, Ovidiu CÎRSTINA, Adrian IONIȚĂ	
Observații asupra a două morminte descoperite în necropola bisericii „Sfânta Vineri” de la	
Curtea Domnească din Târgoviște	
Remarks on two burials in the cemetery of the Sfânta Vineri church from the Royal Court of Târgoviște.....	363
Gabriel VASILE	
Despre un posibil ritual funerar la populațiile medievale din Muntenia prin prisma a doi indivizi descoperiți	
în cimitirul bisericii „Sf. Vineri” de la Curtea Domnească din Târgoviște	
On a possible funerary ritual of Medieval populations in Wallachia as indicated by two individuals buried	
in the cemetery of the Sfânta Vineri church from the Royal Court of Târgoviște	373
Adriana GAȘPAR	
Șoapte din trecut. Fragmente ceramice cu inscripții în limba osmană descoperite la Timișoara	
Whispers from the past. Pottery sherds with Osmanic language inscriptions from Timișoara	391
Daniela MARCU-ISTRATE, Cristian-Florin ANGHELESCU, Roxana BUGOI	
Introducere în studiul sticlei de fereastră descoperite la Catedrala Romano-Catolică și Palatul Episcopal	
din Alba Iulia	
An introduction to the study of the window glass from the Roman-Catholic Cathedral and the Bishop’s Palace	
in Alba-Iulia.....	409

Radu Gabriel DUMITRESCU	
Un nou lot din tezaurul de la Craiova – <i>Strada Nicolae Bălcescu</i> (Sec. XVII–XVIII)	
A new part of the Craiova hoard – <i>Nicolae Bălcescu Street</i> (17 th –18 th centuries).....	433
Mariana ŞLAPAC	
The contribution of the ottomans to the construction of the Vauban-type fortress in Kiliya.....	449
Corneliu Bogdan Nicolae BELDIANU, Camelia Silvia BELDIANU	
<i>Tsuba</i> cu scene evocatoare. O formă de manifestare a unei arte medalistice avant la lettre în Japonia perioadei Edo?	
<i>Tsuba</i> with evocative scenes. An avant la lettre manifestation form of medal art in Japan	463
Abrevieri / Abbreviations / Abbreviations	481

MONEDE DIN PERIOADA ROMANĂ IMPERIALĂ DESCOPERITE ÎN ZONA ORHEIULUI (REPUBLICA MOLDOVA)

Theodor ISVORANU

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: theodor.isvoranu@gmail.com

Keywords: Orhei, Republic of Moldova, Prut, Dniester, denarii, siliquae, nummi, Roman coins, provincial coins, Sântana de Mureș-Chernyakhov

Abstract: The author presents 63 coins from the Roman Imperial period, discovered in the vicinity of the city of Orhei, located in the central-eastern part of the Republic of Moldova. They appear to originate from several distinct findspots in the mentioned area, which were later mixed into a single batch that entered the collection of the Vasile Pârvan Institute of Archaeology long ago, without details regarding the conditions of their recovery. The only preserved information is that the coins were found near the localities of Mitoc and Isacova, a few km west of Orhei. Numerous coin finds have been made in the area of Orhei, most of them within settlements or necropolises belonging to the Sântana de Mureș-Chernyakhov group. The study of this batch made it possible to distinguish several distinct groups of coins, most of them in hoarded form. Some of the coins from the 2nd–3rd centuries underwent XRF analysis. Of the total, 48 of the coins are dated to the Principate period (38 denarii, five antoniniani, one sestertius, one as, two provincial coins, and one unspecified coin), while 15 coins are dated to the Late Roman period (four siliquae and 11 nummi). The first and largest group is a hoard of 31 Roman denarii, ranging from Hadrian (125–128) to Septimius Severus and Caracalla (206). This corresponds to a well-documented phase of hoarding in Moldova, associated with the reform of Septimius Severus in 194, which reduced the silver content of denarii, as well as with the prohibition on exporting silver coinage outside the Empire. Within the hoard, the Antonine period, especially the reign of Marcus Aurelius, is best represented. Many of the coins have suffered from burning, which in the case of some plated denarii caused the silver layer to deteriorate and the bronze “core” to be exposed. The degree of wear on the denarii indicates that the hoard was hidden perhaps a few decades after minting of the last coin, sometime during the 3rd century, as has been observed in the case of four other hoards of denarii discovered in the Republic of Moldova. In terms of composition, the closest analogy on the Moldovan territory is the hoard from Solonceni (Rezina district). The second group in the presented batch constitutes a heterogeneous mixture of coins (cast imitations after denarii from the Antonine period, fragments of subaerate denarii from the second half of the 2nd century, a plated denarius from the 3rd century, antoniniani, a sestertius, an as, and two provincial coins). Most of them probably represent isolated finds, however, four coins (a denarius and an antoninianus, both plated, from Macrinus and Gordian III respectively, and two antoniniani from the joint reign of Valerian I and Gallienus) could have been added to the denarii hoard that ended in 206. In this case, the resulting structure would be similar to that of the well-known craftsman hoard discovered in northern Wallachia at Mălăiești de Jos, Prahova County. The three cast imitations, which faithfully reproduce denarius types of Marcus Aurelius Caesar, Faustina II, and Lucius Verus, do not contain silver, the principal alloy elements are copper and tin. In the case of the Lucius Verus type imitation, the XRF analysis detected the presence of notable amounts of zinc and lead, making it plausible that the coin was originally covered with a surface layer whose composition was similar to brass. This group also contains a cast imitation of a 5-assaria coin issued in Histria during the Severan period. The third group is a fragment of a hoard, consisting of four siliquae issued at Sirmium (three coins) and Constantinople before the weight reduction of 358. The closest analogy is the hoard of siliquae from Budăi, discovered about 2.5 km north of Orhei. The last group of coins, a small hoard, perhaps representing the contents of a purse, consists of 11 coins dating from the last phase of the Constantine-Licinius condominium to the end of the reign of Constantius II. A close analogy is a hoard of 43 nummi, that ends in 357–358, discovered at Lucășeuca, southwest of Orhei.

Cuvinte-cheie: Orhei, Republica Moldova, Prut, Nistru, denarii, siliquae, nummi, monede romane, monede provinciale, Sântana de Mureș-Černjahov.

Rezumat: Autorul prezintă 63 de monede din perioada Imperiului roman, descoperite în împrejurimile orașului Orhei, situat în partea central-estică a Republicii Moldova. Acestea par a proveni din mai multe puncte de descoperire din zona menționată, fiind amestecate într-un singur lot, care a intrat în colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” cu mult timp în urmă, fără detalii privind condițiile recuperării lor. S-a păstrat doar informația că monedele ar fi fost găsite în apropierea localităților Mitoc și Isacova, la câțiva km vest de Orhei. În zona menționată s-au făcut numeroase descoperiri monetare, majoritatea în cadrul unor așezări sau necropole aparținând grupului cultural Sântana de Mureș-Černjahov. Studiul acestui lot a delimitat câteva grupuri distincte de monede, cele mai multe în formă tezurizată. O parte dintre cele din secolele II–III au fost analizate XRF. Din perioada Principatului datează 48 dintre monede (38 denari, cinci antoninieni, un sestertius, un as, două monede provinciale și o monedă neprecizată), iar din perioada romană târzie 15 monede (patru siliquae și 11 nummi). Primul și cel mai mare grup reprezintă un tezaur alcătuit din 31 denari romani, de la Hadrian (anii 125–128) la Septimius Severus și Caracalla (anul 206). Acesta corespunde unui nivel de tezurizare bine documentat în Moldova, în legătură cu reforma lui Septimius Severus din anul 194 privind reducerea conținutului de argint al denarilor, dar și cu interzicerea exportului de monedă de argint din imperiu. În structura sa, cel mai bine documentată este perioada Antoninilor, mai ales domnia lui Marcus Aurelius. Multe monede au suferit acțiunea arderii, la unii denari placați aceasta generând deteriorarea stratului de argint și evidențierea „miezului” din metal comun. Gradul de uzură a denarilor indică ascunderea tezaurului mai târziu poate cu câteva decenii decât anul emiterii ultimei monede, cândva în cursul secolului III, la fel cum s-a constatat în cazul altor patru tezaure de denari descoperite în Republica Moldova. Ca structură, cea mai apropiată analogie de pe teritoriul moldovenesc este tezaurul de la Solonceni (raionul Rezina). Cel de-al doilea grup din lotul prezentat constituie un amestec eterogen de monede (imitații turnate după denari din perioada Antoninilor, fragmente de denari subaerati din a doua jumătate a secolului II, un denar placat din secolul III, un sestert și un as, antoninieni și monede provinciale). Probabil cele mai multe reprezintă descoperiri izolate, dar patru monede (un denar și un antoninian, ambii placați, de la Macrinus și Gordian III respectiv doi antoninieni din perioada domniei comune a lui Valerian I și Gallienus) ar fi putut fi adăugate tezaurului de denari încheiat în anul 206, în acest caz rezultând o structură asemănătoare cunoscutului tezaur de orfevru descoperit în nordul Munteniei la Mălăiești de Jos, jud. Prahova. Cele trei piese imitative turnate, care reproduc fidel emisiuni de denari de la Marcus Aurelius Caesar, Faustina II și Lucius Verus, nu conțin argint, elementele majoritare din aliaj fiind cuprul și staniul. La imitația de tip Lucius Verus analizele XRF au detectat prezența în cantitate

notabilă a zincului și plumbului, fiind plauzibil ca moneda să fi fost inițial acoperită cu un strat cu o compoziție asemănătoare cu cea a alamei. Acest grup conține și o imitație turnată după o monedă de 5 assaria emisă la Histria în perioada Severilor. Cel de-al treilea grup este un fragment de tezaur, format din patru siliquae emise la Sirmium (3 ex.) și Constantinopol înainte de reducerea ponderală din anul 358. Principala analogie este tezaurul de siliquae de la Budăi, găsit la circa 2,5 km nord de Orhei. Ultimul grup de monede, un depozit monetar de mică valoare, poate conținea unei punji, este format din 11 nummi datând din perioada ultimei faze a condominiului Constantin-Licinius până la sfârșitul domniei lui Constantius II. Ca analogie apropiată, un tezaur de 43 nummi, încheiat în anii 357–358, provine de la Lucășeuca, la sud-vest de Orhei.

Piese monetare prezentate mai jos provin din împrejurimile Orheiului, astăzi municipiu al Republicii Moldova și centru raional, situat în partea central-răsăriteană a acesteia¹. Ele alcătuiesc un lot de 63 de exemplare, reprezentând emisiuni din argint și din metal comun, încadrate cronologic unui interval vast, cuprins între prima jumătate a secolului II și mijlocul secolului IV, după cum urmează: epoca Principatului este reprezentată de 48 de monede (38 denari, cinci antoninieni, un *sestertius*, un as, două monede provinciale și o piesă neprecizată), iar perioada romană târzie, de patru siliquae și 11 nummi. Identificarea unor monede subaerate și a unor imitații turnate în cadrul lotului a determinat analize XRF selective asupra conținutului aliajului monetizat².

Zona Orheiului este cunoscută pentru numeroase descoperiri monetare, atât din perioada secolelor I–III, cât și din cea romană târzie, cele mai multe provenind din așezări și necropole atribuite grupului cultural Sântana de Mureș-Černjahov sau din preajma acestora. În apropierea orașului Orhei (Pl. I) au fost identificate astfel de așezări la nord și vest, la Budăi³, Isacova⁴, Lucășeuca⁵ și Seliște⁶, iar o necropolă cu inventar sarmatic a fost identificată în satul Cișmea (la 4 km nord-vest de Mitoc)⁷. Siturile de la Budăi și Lucășeuca au furnizat cele mai spectaculoase descoperiri, respectiv un tezaur de siliquae⁸ și unul de monede din bronz⁹, ambele având ca *terminus post quem* anul 358. Descoperiri monetare importante se concentrează și în două situri mai îndepărtate din raionul Orhei, dispuse diametral opus față de centrul urban de reședință, respectiv necropola Černjahov de la Brăviceni¹⁰, situată la nord-vest de Orhei și așezările de la Trebujeni¹¹, din cadrul complexului arheologic de la Orheiul Vechi, pe cursul inferior al Răutului.

La o privire de ansamblu pare că lotul nostru ar include mai multe grupuri de piese monetare, provenind din puncte diferite în cadrul zonei menționate. Structura sa permite totuși conturarea ipotetică a unor prezumtive tezaure sau fragmente de tezaur, pe criteriul omogenității, atât cronologice, cât și de asociere a pieselor de același metal, dar și pe baza analogiilor. Aceasta admitând eventualitatea ca respectivele grupuri să fi pătruns în zona centrală a Moldovei răsăritene în formă pre-constituită de pe teritoriul roman, ținând cont totodată că moneda romană ajunsă în *Barbaricum* a avut o varietate de utilizări, ca atare și criteriile de asociere a pieselor diferă în multe cazuri de cele pentru Imperiu.

Cea mai numeroasă și interesantă categorie monetară este, fără îndoială, cea a emisiunilor din argint romane timpurii, care totalizează 32 de denari și trei antoninieni, în succesiune cronologică de la Hadrian la Valerian I. În cadrul acesteia, cea mai mare parte a denarilor se constituie într-un grup compact reprezentând în proporție de circa 93,5 % perioada împăraților Antonini și care se încheie cu două exemplare de la începutul dinastiei Severilor (Grup I, nr. 1–31)¹². După toate indiciile, este vorba de un tezaur monetar, posibil fragmentar, însă cu structură specifică zonei de la est de Carpați la sfârșitul secolului II¹³, cel mai probabil constituit pe teritoriu roman și exportat la un moment dat în *Barbaricum*. Cel mai

¹ Monedele ne-au fost încredințate spre studiu de către regretatul Eugen Nicolae, îndrumătorul nostru în cercetarea numismatică vreme de un sfert de veac, căruiua îi datorăm atât facilitarea accesului la bibliografia științifică privind Moldova dintre Prut și Nistru, respectiv spațiul fostei Uniuni Sovietice în general, cât și sfaturile pentru interpretarea unui lot monetar cu asocieri aparent neobișnuite, precum cel în discuție. Dintr-un lot de 72 de monede intrate în colecția actualului Institut de Arheologie „Vasile Pârvan”, probabil în perioada interbelică, ca provenind din zona localităților Mitoc și Isacova, aflate în vecinătatea de vest a orașului Orhei, recent a fost publicat un mic depozit de emisiuni provinciale (nouă monede), a cărui componență îl individualiza clar între celelalte; Isvoranu 2022. Celelalte 63 de exemplare, unele constituind grupuri cronologice cu delimitare structurală mai puțin evidentă, sunt prezentate în cele ce urmează.

² Analizele au fost realizate la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, de către regretatul Bogdan Constantinescu; unele observații bazate pe aceste investigații au fost prezentate în cadrul unei sesiuni științifice; Isvoranu 2011.

³ Nudel'man 1976, p. 52, nr. 8.

⁴ Rikman 1975, p. 122, nr. 492; Hîncu 2003, p. 297–298, nr. 58.

⁵ Rikman 1975, p. 102–103, nr. 420–421; Nudel'man 1976, p. 53, nr. 9; Hîncu 2003, p. 302, nr. 69.

⁶ Nudel'man 1976, p. 65, nr. 53.

⁷ Rikman 1975, p. 18, nr. 10.

⁸ Isvoranu 2024, cu bibliografia.

⁹ Nudel'man 1976, p. 53–54, nr. 9; Nudel'man 1985, p. 151, nr. 54/1 și 56; p. 152, nr. 57/14 și 58/2; Butnariu 1988, p. 190, nr. 64; Popa, Ciobanu 2003, p. 60, b.

¹⁰ Popa, Ciobanu 2003, p. 58.

¹¹ Rikman 1975, p. 103–105, nr. 423–430; Nudel'man 1976, p. 63–64, nr. 38–50; Popa, Ciobanu 2003, p. 62–63; Isvoranu 2005.

¹² Hadrian 2, Antoninus Pius 8, casa lui Marcus Aurelius 15, Commodus 4, Septimius Severus 2.

¹³ Acesta s-ar înscrie unui nivel de teaurizare bine documentat în Moldova, atât la est cât și la vest de Prut. O statistică recentă consemna pentru partea apuseană peste 20 de tezaure de denari încheiate la Commodus și alte 17 cu *terminus post quem* la începutul sau în prima parte a domniei lui Septimius Severus; Depuyrot, Moșil 2008, p. 149–193 (Commodus); p. 199–283 (Septimius Severus); nu sunt cunoscute încă loturi cu cele mai vechi monede de la Hadrian, succesiunea denarilor teaurizați pornind în cele mai multe cazuri din perioada Nero–Vespasian. Cu deosebire în provinciile

Planșa I. Harta zonei municipiului Orhei și a localităților învecinate.

Plate I. Map of the area of the Orhei city and of the neighbouring localities.

(https://ro.wikipedia.org/wiki/Raionul_Orhei#/media/Fi%C8%99ier:Raionul_Orhei_Localit%C4%83%C8%9Bi.png).

bine reprezentate sunt domniile lui Antoninus Pius și Marcus Aurelius, ale căror monede constituie peste 65% din totalul de 31. Acest interval este și cel mai omogen documentat, denarii succedându-se cronologic, fără lacune semnificative, sau chiar anual în perioadele 147–153 sau 158–166. Emisiunile sunt comune și aparțin monetăriei de la Roma. De specificat că intervalul 169–170 este reprezentat de trei denari (nr. 19–21), aparținând a două emisiuni din al treilea consulat al lui Marcus Aurelius, de tip Fortuna și Saluti Aug (2). Acest din urmă tip apare și la un denar hibrid, cuplat cu un avers mai târziu, cu efigia Divei Faustina, datat în anul 176 (nr. 25). Ca aspect fizic, monedele au un anumit grad de uzură și nu sunt în cea mai bună stare de conservare. Cea mai veche din lot, un denar de la Hadrian, a fost însă tăiată intenționat, păstrându-se circa o treime din flan (Pl. VI/a)¹⁴. Tezaurul conține șase denari placați (*fourrés*) (nr. 3, 14, 15, 23, 25, 30). Mai multe monede au suferit acțiunea focului (majoritatea poartă urme, iar cel puțin trei sunt mai sever afectate), unele piese *fourrées* având flanul diminuat în urma arderii (nr. 3, 30)¹⁵, altele – placajul de argint distrus sau doar deteriorat, în câteva cazuri ieșind la iveală „miezul” de metal comun (nr. 3, 23, 25; Pl. V/a–c). Cea mai târzie monedă, cu efigia lui Caracalla (nr. 31), datează din primii ani ai secolului III și totodată ai domniei acestuia în asociere cu Septimius Severus. Ca analogii de structură, dintre tezaurele de denari imperiali descoperite între Prut și Nistru¹⁶ cele de la Rotunda și Solonceni debutează cu monede de la Traian, iar ultimul se aseamănă cel mai mult cu cel orheian, întrucât se finalizează cu o monedă bătută pentru Caracalla Caesar în intervalul 196–198¹⁷. În rândul celor cu *terminus* la Septimius Severus, descoperite în Moldova apuseană, patru tezaure se încheie cu denari post 196¹⁸.

Restul monedelor ce reprezintă secolele II–III în cadrul lotului din zona Orheiului se constituie într-un grup eterogen de 16 exemplare (Grup II, nr. 32–48), care alătură, în ordine cronologică, imitații după denari din perioada Antoninilor, fragmente de denari *fourrés* din a doua jumătate a secolului II, un denar *fourré* din secolul III, emisiuni „senatoriale” din metal comun, antoninieni și monede provinciale. Foarte interesante sunt imitațiile turnate, fără argint în compoziție (Pl. V/d–f), care reproduc emisiuni pentru Marcus Aurelius Caesar (nr. 32), Faustina II (nr. 35) și Lucius Verus (nr. 34), realizate din două variante de aliaj, ceea ce ar indica surse diferite de producție: în cazul primelor două, bazat pe cupru (peste 70%) și staniu (circa 25%), un mic adaos de plumb și urme de fier și zinc; comparativ cu acestea, cea de-a treia piesă conține mai puțin cupru, cantitatea de staniu crește, iar zincul depășește procentual plumbul, formulă ce se apropie de structura alamei (*orichalcum*), aspect ce pare a fi confirmat de resturile de metal auriu de pe flan, mai vizibile pe revers¹⁹. Un studiu dedicat imitațiilor din *Barbaricum* afirmă necontemporaneitatea dintre denarii reproduși prin turnare și prototipurile lor; așadar, în cazul celor din perioada Antoninilor, care au constituit vârful exportului de argint *extra fines Imperii*, răspândirea imitațiilor turnate s-ar fi produs mai târziu, în secolul III²⁰, tocmai în consecința scăderii drastice a acestui export după 194. Pentru epoca antonină mai sunt de menționat un denar subaerat de la Marcus Aurelius rău conservat, cu vagi urme de placare (nr. 36), aparținând aceluiași tip Saluti Aug documentat și în tezaur prin două exemplare, precum și un fragment de denar de la Commodus, ce pare a fi fost doar argintat (nr. 37). Nominalurile teoretic de argint mai sunt documentate de un denar de la Macrinus (nr. 39) și de un antoninian de la Gordian III (nr. 41), ambele *fourrées*²¹, respectiv doi antoninieni – emisiuni de campanie cu conținut redus de argint – bătuți la Samosata (pe Eufratul superior), în timpul condominiului Valerian I–Gallienus (nr. 42–43) și alți doi, din billon argintat, de la Claudius II, bătuți la Antiochia (nr. 44–45). Este plauzibil ca monedele de la Samosata, cu datare foarte apropiată și aspect identic, să fi ajuns în zonă concomitent, cândva în contextul incursiunilor populațiilor nordice în imperiu după jumătatea secolului III; același lucru se

marginale ale imperiului sau în zone *extra fines* apropiate de graniță, „valul” de loturi teaurizate compuse din denari anteriori sfârșitului secolului II ar fi fost o consecință a reformei lui Severus din 194, prin care era redus conținutul de argint al denarilor, însă în zona barbară ar fi prevalat, cel mai probabil, edictul de interzicere a exportului de argint din imperiu, fundamentat de penuria de argint monetar într-o perioadă de instabilitate politică, ce provocase o creștere a valorii denarului pe piață; Bursche 1993; Bursche 1996, p. 123–125. Din Republica Moldova cunoaștem date despre patru asemenea tezaure, descoperite la Larga (r. Briceni), Rotunda (r. Edineț), Solonceni (r. Rezina) și Varnița (r. Bender, Transnistria); Nudel'man 1976, p. 56, nr. 18; Nudel'man 1985, p. 162, nr. 4; Popa, Ciobanu 2003, p. 54–55, 67 f; Boldureanu 2008, p. 356, nr. 4; Vîlcu 2014; Dima 2015, p. 42–43; Dima 2023, cu bibliografia la p. 62.

¹⁴ Pare plauzibil ca lotul nostru să fi conținut și denari mai timpurii, anteriori domniei lui Hadrian, extrași poate, după pătrunderea în arealul de destinație, în vederea unei utilizări nemonetare, eventual ca materie primă pentru orfeverie, după cum sugerează tratamentul aplicat celei mai vechi piese din tezaur. A se vedea și structura tezaurului de la Solonceni, unde între cea mai veche monedă și următoarea există un *hiatus* semnificativ; Dima 2023, p. 61–62.

¹⁵ Analizele XRF au relevat diferențe sensibile de compoziție pe avers față de revers, în funcție de intensitatea arderii și de gradul de expunere al nucleului de metal comun, în care elementul dominant este cuprul.

¹⁶ Mai sus, nota 13.

¹⁷ Dima 2023, p. 61, 73.

¹⁸ Depeyrot, Moisil 2008, p. 212–213, nr. 144 (Iași); p. 246–250, nr. 151 (Mastacăn, jud. Neamț); p. 250–258, nr. 152 (Mircești, jud. Iași); p. 283, nr. 160 (*passim*, jud. Vaslui).

¹⁹ Compoziția, dar și gradul de conservare, sugerează că primele două piese imitative ar fi fost acoperite cu o pojghiță de metal argintiu, iar cea de-a treia – de un strat de metal galben.

²⁰ Peter 2008, p. 390–391.

²¹ Ambele monede au flanul rupt, în secțiune putând fi observat „miezul” din metal comun; de la denarul cu efigia lui Macrinus pare a se fi rupt cu intenție o porțiune din margine, probabil cu un clește (Pl. VI/b–c).

poate spune și despre cele de la Antiochia, care vădesc același grad de conservare²². Tot în rândul emisiunilor imperiale, două monede de bronz de flan mare emise la Roma (nr. 33, 40), având un decalaj cronologic considerabil între ele, se constituie ca rarități pentru Moldova de la est de Prut, cu deosebire sestertul de la Severus Alexander. Monedele provinciale (nr. 47–48), cu analogii mai frecvente în sudul spațiului pruto-nistrean, au pătruns aici, probabil, împreună cu alte loturi de monede, plauzibil pe rutele de-a lungul văilor Nistrului și Răutului. Monetăria din Tyras a bătut în timpul lui Caracalla (anii 212–217) cu deosebire monede de 4 *assaria*, precum exemplarul din lotul nostru, ce are ca analogie un exemplar de același nominal descoperit la Orheiul Vechi²³. După ce atelierele monetare de la Tyras și Olbia au fost închise în timpul lui Severus Alexander, zona nord-vestică a fost aprovizionată cu monede provinciale mai sudice, acceptate în diferite tranzacții în condițiile penuriei de numerar, între care emisiunile histriene și de tip histrian. Moneda de flan mare turnată reproduce un *pentassarion* de la Istros de tip Marele zeu călare, din intervalul Elagabal–Severus Alexander, fiind realizată cel mai probabil sub domnia lui Gordian III²⁴.

Cel puțin în cazul a trei dintre tezaurele de nivel cronologic Commodus–Septimius Severus descoperite în Moldova pruto-nistreană (Solonceni, Larga și Varnița), uzura accentuată a monedelor, prezentă și la denarii cei mai recenti, ar putea indica ascunderea lor sensibil mai târziu decât indică ultima monedă, în cursul secolului III²⁵. Credem că acestei categorii i se poate adăuga și tezaurul provenind din zona Orheiului. În acest caz, păstrând rezerva cuvenită, nu putem exclude eventualitatea ca lotului inițial de denari să i se fi adăugat și alte monede după pătrunderea sa la nord de *limes*. Pe criteriul asocierii pieselor monetare de calitate și valoare asemănătoare, dintre emisiunile din secolele II–III din lotul orheian ar mai fi putut face parte din tezaurul extins denarul de la Macrinus și primii trei antoninieni, de la Gordian III respectiv Valerian I și Gallienus, care s-ar adăuga lotului încheiat în 206. Principala analogie, enunțată și pentru tezaurul de la Solonceni în cadrul comentariului la publicarea sa recentă²⁶, ar fi tezaurul de la Mălăieștii de Jos, jud. Prahova, integral recuperat, cu o structură care asociază, de asemenea, unui nucleu majoritar din epoca antonină, încheiat cu un denar de la începutul domniei lui Septimius Severus, câțiva denari și antoninieni din secolul III, cei mai recenti fiind doi antoninieni de la Valerian I din anul 257²⁷. Deși calitatea monedelor este diferită, structura acumulării de monede de la Mălăieștii de Jos ne-a indicat plauzibilitatea unei alcătuirii asemănătoare și în cazul tezaurului orheian.

Cel de-al treilea grup de monede (nr. 49–52), ce constituie un mic tezaur, este reprezentat de patru argentei (*siliquae* „grele”) de tip *vota tricennalia* emiși sub Constantius II înainte de reforma din 358, când acest nominal a fost redus în dimensiuni. Nu întâmplător tezaurele de *siliquae* de la nord de Dunăre conțin arareori moneda post reformă, fiind alcătuite în cvasitotalitate din monede grele, evident preferate pentru tezurizare și în care, de altfel, a fost solicitată stipendierea aliaților goți ai împăraților dinastiei constantiniene. Pentru Republica Moldova, zona Orheiului este cea mai bine documentată prin descoperirea integrală a tezaurului de la Budăi, de 128 de piese, cele mai multe provenind de la Constantinopol și Sirmium, precum și piesele aici prezentate. Acestea nu par a purta vreo urmă de arsură, vădind un alt context de descoperire față de grupurile anterioare. Cu accepția general valabilă că fiecare tezaur mic ar fi putut fi o sumă redistribuită dintr-un lot mai mare, astfel stau lucrurile și cu cele patru *siliquae*, care provin eventual tot dintr-o așezare Sântana de Mureș-Černjahov din jurul Orheiului și formează, probabil, un „tezaur de pungă”. Cea mai mare parte a *siliquae*-lor descoperite între Prut și Nistru sunt de acest tip, cele tezurizate constituind la origine părți din unul sau mai multe loturi mari ce au intrat în zonă ca *stipendia*, având ca *terminus post quem* anul 358 în cazul tezaurelor de la Chișinău și Budăi (cele mai mari cunoscute din Moldova), cu emisiuni de la Constantius II din atelierele de la Sirmium, Constantinopol și, în mai mică măsură, Antiochia. Alte tezaure, precum cele de la Lărguța și Taraclia, au adăugat loturilor de piese de la Constantius, în procentaj redus, *siliquae* de același etalon din intervalul 364–367, sugerând pătrunderea la nord de Dunăre în contextul războiului civil cu Procopius²⁸.

Al patrulea grup (nr. 53–63), alcătuit din 11 monede romane târzii din bronz, încadrate cronologic între perioada celui de-al doilea război civil dintre Licinius și Constantin și ultimii ani ai dinastiei constantiniene, constituie un depozit monetar, poate fragmentar, în care sunt reprezentate trei stadii de evoluție ale *nummi*-lor constantinieni, cu scăderea dimensiunilor flanului după 337, respectiv două faze ale emisiunilor reformei lui Constantius II din 348. Cea mai reprezentativă analogie

²² Dima 2015, p. 44–45.

²³ Isvoranu 2005, p. 67, nr. 12.

²⁴ Dima 2018, p. 56–58. De la Caimaclia, r. Taraclia, provine o monedă istriană de 4 *assaria* de la Septimius Severus; Boldureanu 2009, p. 347, nr. 2.

²⁵ Dima 2015, p. 43; Dima 2023, p. 61.

²⁶ Dima 2023, p. 61–62.

²⁷ Spănu *et alii* 2018. Exceptând desigur prezența pieselor de orfeverie care dau o valoare excepțională tezaurului menționat, asocierea celor 69 de denari și cinci antoninieni de la Mălăieștii de Jos seamănă mult cu cea a 38 de denari și trei antoninieni din împrejurimile Orheiului, cu *terminus post quem* foarte asemănător, chiar dacă la tezaurul prahovean nucleul e ușor mai timpuriu, iar lotul conține și denari de la Flavii și Traian. Analogia este confirmată și în privința legăturii cu contexte Černjahov, atestată inclusiv de prezența specifică a pieselor perforate în ambele acumulări.

²⁸ Isvoranu 2015, p. 67–68; Isvoranu 2023. Dergaciova 2021, p. 139–140, menționează șase *siliquae*, aflate în colecții particulare, ca provenind din r. Orhei (Sirmium 2, Constantinopol 2, Cyzic, Nicomedia), cu excepția celei din urmă toate fiind de tip *vota tricennalia*.

de pe teritoriul Republicii Moldova este depozitul monetar de 43 de piese descoperit la Lucășeuca²⁹, la mică distanță de Orhei, ce conținea *nummi* din intervalul 341 și 358. În zona centrală a Republicii Moldova descoperirile izolate de *nummi* sunt rare, iar depozitul menționat este singurul cunoscut, alte atestări fiind în sud, în apropierea Dunării, precum la Vadul lui Isac și Gotești, din raioanele Cahul și Cantemir³⁰.

CATALOG

(Pl. II–IV)

GRUP 1

TEZAU DENARI ROMANI IMPERIALI

Hadrian

Av. HADRI[ANVS – AVGVS]TVS; cap laureat, spre dreapta.

Rv. [C]OS – [III]; Hercules așezat pe armură spre dreapta, ținând Victorie și măciuca.

BMC, III, p. 283, nr. 338–339, Roma, anii 125 (sfârșitul) – 128 (începutul).

RIC, II, p. 358, nr. 148, Roma, anii 125 (sfârșitul) – 128 (începutul).

1. Denar \leftarrow 1,16 g; 16,4 × 7,4 mm; fragment (circa 1/3 monedă).

Av. [HADRI]ANVS – AV[G COS III P P]; cap spre dreapta.

Rv. FELICITA[S] A – VG; Felicitas cu caduceu (dreapta) dând mâna cu Hadrian (stânga).

BMC, III, p. 319, nr. 614, Roma, anii 134–138.

RIC, II, p. 368, nr. 237, Roma, anii 134–138.

2. Denar \leftarrow 2,97 g; 17,3 × 15,8 mm; foarte uzată.

Antoninus Pius

Av. ANTONINVS AVG – PIVS P P TR P XI; cap laureat, spre dreapta.

Rv. [COS] – IIII; Salus spre stânga ținând patera din care hrănește șarpele încolăcit pe altar.

BMC, IV, p. 90, nr. 622–623, Roma, anii 147–148.

RIC, III, p. 46, nr. 167, Roma, anii 147–148.

3. Denar *fouurré* \leftarrow 2,21 g; 17,9 × 16,5 mm; puternic afectată de ardere, stratul de argint parțial exfoliat.

Compoziție aliaj: Av. – Ag 95,5%, Au 0,6%, Cu 2,6%, Sn 0,7%, Fe 0,4%;

Rv. – Ag 71,5%, Au 0,4%, Cu 27,4%, Sn 0,5%, Fe 0,4%.

Av. AN[TO]NINVS AVG – PIVS P P TR P XII; cap laureat, spre dreapta.

Rv. C[O – S] – IIII; Felicitas spre stânga ținând caduceu și *cornucopiae*.

BMC, IV, p. 96, nr. 666, Roma, anii 148–149.

RIC, III, p. 48, nr. 178, Roma, anii 148–149.

4. Denar \downarrow 2,59 g; 18,2 mm; foarte uzată; urme de ardere (?).

Av. [ANTONIN]VS AVG PIVS [P P TR P XV]; cap laureat, spre dreapta.

Rv. [C – OS] – IIII; Vesta spre stânga, ținând *simpulum* și *palladium*.

BMC, IV, p. 110–111, nr. 762–764, Roma, anii 151–152, emisiunea 2.

RIC, III, p. 51, nr. 203, Roma, anii 151–152.

5. Denar \downarrow 2,04 g; 17,9 mm; foarte uzată; flan afectat de ardere (?).

Av. ANTONINVS AVG – PIVS P P TR P X[V]; cap laureat, spre dreapta.

Rv. COS – IIII; Annona spre stânga, ținând spice și *modius* pe o prora.

BMC, IV, p. 111, nr. 766, Roma, anii 151–152, emisiunea 2.

²⁹ Nudel'man 1976, p. 53–54, nr. 9; Popa, Ciobanu 2003, p. 60.

³⁰ Isvoranu 2015, p. 69; Isvoranu, Dima 2018.

RIC, III, p. 51, nr. 204, Roma, anii 151–152.

6. Denar ↓ 2,79 g; 18,6 mm; revers foarte uzat.

Av. ANTONINVS AVG – PIVS P P TR P XV – I; cap laureat, spre dreapta.

Rv. COS – IIII; Fortuna spre dreapta ținând cârmă pe glob și *cornucopiae*.

BMC, IV, p. 115, nr. 792, Roma, anii 152–153.

RIC, III, p. 53, nr. 222, Roma, anii 152–153.

7. Denar ↓ 2,91 g; 17,5 mm; uzată.

Av. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXII; cap laureat, spre dreapta.

Rv. VOT SOL – DEC II; în ex. COS IIII; împăratul spre stânga, ținând patera asupra altarului; în fundal, taurul sacrificat.

Cf. BMC, IV, p. 140–141, nr. 944–945, Roma, anii 158–159, dar AVG – PIVS.

RIC, III, p. 61, nr. 291, Roma, anii 158–159.

8. Denar ↙ 2,88 g; 18,4 × 16,1 mm; uzată.

Av. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXIII; cap laureat, spre dreapta.

Rv. FORTVNA – COS IIII; Fortuna spre dreapta ținând cârmă și *cornucopiae*.

BMC, IV, p. 146, nr. 979, Roma, anii 159–160.

RIC, III, p. 62, nr. 300a, Roma, anii 159–160.

9. Denar ↓ 2,88 g; 17,1 mm; uzată.

Av. ANTONINVS – AVG PIVS P P; cap laureat, spre dreapta.

Rv. [COS – IIII]; fulger înaripat situat orizontal deasupra unui tron drapat.

BMC, IV, p. 77–78, nr. 536–539, Roma, anii 145–161.

RIC, III, p. 43, nr. 137, Roma, anii 145–161.

10. Denar ↓ 2,92 g; 17,7 mm; revers foarte uzat; urme de ardere.

Marcus Aurelius și Lucius Verus: Divus Antoninus

Av. DIVVS – ANTONINVS; cap spre dreapta.

Rv. CONSECR[ATI]O; vultur pe glob spre dreapta, cu capul întors.

BMC, IV, p. 393, nr. 47, Roma, anul 161 (?) p.Chr.

RIC, III, p. 247, nr. 434, Roma, fără datare.

11. Denar ↓ 3,05 g; 16,1 × 14,4 mm; uzată; urme de ardere.

Av. DIVVS ANTONINVS; cap spre dreapta.

Rv. CONSECRATIO; rug funerar etajat, decorat cu ghirlande și statui; în vârf, *quadriga*.

BMC, IV, p. 394, nr. 58, Roma, anul 161 (?) p.Chr.

RIC, III, p. 247, nr. 436, Roma, fără datare.

12. Denar ↘ 2,49 g; 18,1 mm; uzată; urme de ardere (?).

Marcus Aurelius și Lucius Verus

(Marcus Aurelius)

Av. [M ANTONIN]VS AVG – ARMENIA[CVS]; cap laureat, spre dreapta.

Rv. P M TR P XIX – [I]MP III COS I[II]; Roma cu coif așezată spre stânga, ținând *palladium* și suliță scurtă.

BMC, IV, p. 435, nr. 368–369, Roma, emisiunea 2, august–decembrie 165.

RIC, III, p. 224, nr. 138, Roma, august–decembrie 165.

13. Denar ↓ 2,57 g; 17,7 × 16,5 mm; uzată.

Marcus Aurelius și Lucius Verus

(Lucius Verus)

Av. IMP L VERVS AVG; cap spre dreapta.

Rv. PROV DEOR TR P III COS II; Providentia spre stânga, ținând glob și *cornucopiae*.

BMC, IV, p. 415, nr. 229, Roma, decembrie 162–decembrie 163.

RIC, III, p. 253, nr. 491, Roma, decembrie 162–toamna 163.

14. Denar *fourré* ↑ 2,55 g; 18,3 mm; flan afectat de ardere, pe revers stratul de argint este diminuat.

Av. L VERVS AVG ARM – PARTH MAX; cap laureat, spre dreapta.

Rv. [TR] P VI IMP IIII [COS II]; Pax spre stânga, ținând ramură și *cornucopiae*.

BMC, IV, p. 444, nr. 427, Roma, decembrie 165–decembrie 166.

RIC, III, p. 259, nr. 561, Roma, vara–decembrie 166.

15. Denar *fourré* ↑ 2,53 g; 18,7 mm; flan afectat de ardere, depunere de zgură pe revers.

Compoziție aliaj: Av. – Ag 90%, Au 0,3%, Cu 8,2%, Sn 0,8%, Fe 0,5%, Pb 0,3%;

Rv. – Ag 88,4%, Cu 10,3%, Sn 0,6%, Fe 0,4%, Pb 0,3%.

Marcus Aurelius și Lucius Verus: Lucilla

Av. LVCILLAE AVG ANTONINI AVG F; bustul Lucillei drapat, cu părul prins în coc, spre dreapta.

Rv. VOTA / PVBLI / CA, în cunună de lauri.

BMC, IV, p. 429–430, nr. 329–330, Roma, anii 164–169 (sau mai târziu, 183 ?).

RIC, III, p. 276, nr. 791, Roma, fără datare.

16. Denar ↑ 2,73 g; 19,5 × 17,2 mm; uzată.

Marcus Aurelius (și Lucius Verus ?): Faustina II

Av. FAVSTINA – AVGVSTA; bustul Faustinei drapat, cu părul prins în coc și legat cu un șirag de perle, spre dreapta.

Rv. HIL – A – RITAS; Hilaritas spre stânga, ținând frunză de palmier și *cornucopiae*.

Cf. BMC, IV, p. 399, nr. 102, Roma, anii 161–176, dar HILA – RITAS.

RIC, III, p. 269, nr. 686, Roma, fără datare.

17. Denar ↑ 3,23 g; 17,5 mm.

Marcus Aurelius: Divus Verus

Av. DIVVS – VERVS; cap spre dreapta.

Rv. CONSECRATIO; vultur spre dreapta, cu capul întors.

BMC, IV, p. 456, nr. 503, Roma, anul 169 p.Chr. (? și mai târziu).

RIC, III, p. 262, nr. 596a, Roma, fără datare.

18. Denar ↓ 2,60 g; 18 × 16,8 mm; uzată.

Marcus Aurelius

Av. M ANTONINVS AVG – TR P XXIII; cap laureat, spre dreapta.

Rv. COS – III; Fortuna spre stânga, ținând cârmă și *cornucopiae*.

BMC, IV, p. 458, nr. 513, Roma, decembrie 169–decembrie 170.

RIC, III, p. 230, nr. 215, Roma, decembrie 169–decembrie 170.

19. Denar ↑ 3,05 g; 18,4 × 17,3 mm; uzată.

20. Denar ↑ 2,45 g; 19,5 × 17 mm; uzată; urme de ardere.

Av. M ANTONINVS AVG – TR P XXIII; cap laureat, spre dreapta.

Rv. SALVTI – AVG COS III; Salus spre stânga, ținând sceptru și patera din care hrănește șarpele încolăcit pe altar.

BMC, IV, p. 459, nr. 525, Roma, decembrie 169–decembrie 170.

RIC, III, p. 230, nr. 222, Roma, decembrie 169–decembrie 170.

21. Denar ↑ 2,92 g; 18,9 × 17,1 mm; uzată; ușoare urme de ardere.

Av. [IMP M] ANTONINVS – AVG TR P XXV; cap laureat, spre dreapta.

Rv. VOTA SVSCE – P DECENN II; în ex. COS III; împăratul spre stânga, ținând patera asupra altarului.

BMC, IV, p. 464, nr. 553, Roma, decembrie 170–decembrie 171, emisiunea 2.

RIC, III, p. 232, nr. 251, Roma, decembrie 170–decembrie 171.

22. Denar ↓ 2,40 g; 18×16,8 mm; uzată.

Av. M ANTONINVS – AVG TR P XXVIII; bust laureat și cuirasat, spre dreapta.

Rv. IMP VI – COS III; Victoria spre dreapta, ținând cunună și trofeu.

BMC, IV, p. 470, nr. 589, Roma, decembrie 173–decembrie 174, emisiunea 1.

RIC, III, p. 235, nr. 288, Roma, decembrie 173–iunie 174.

23. Denar *fourré* ↓ 2,48 g; 18,7×17,3 mm; pe avers, ciobitură prin care se observă „miezul” din metal comun; uzată; urme de ardere și depunere de zgură.

Av. Ca mai sus; bust laureat, drapat și cuirasat, spre dreapta.

Rv. Ca mai sus; trofeu (coif, cuirasă, scuturi); în prim-plan un barbar așezat pe pământ, spre dreapta, încadrat de un scut și două săbii curbe (?).

Cf. BMC, IV, p. 471, nr. 599, Roma, decembrie 173–decembrie 174, emisiunea 1, unde dispunere „în oglindă” a armelor trofeului.

RIC, III, p. 235, nr. 290, Roma, decembrie 173–iunie 174.

24. Denar ↘ 2,75 g; 18,9×16,8 mm; uzată.

Marcus Aurelius: Diva Faustina II
(hibrid)

Av. DIVA FAV – STINA PIA; bustul Faustinei drapat, cu părul prins în coc, spre dreapta.

Rv. SALVTI – AVG COS III; Salus spre stânga, ținând sceptru și patera din care hrănește șarpele încolăcit pe altar.

Cf. BMC, IV, p. 489, nr. 711, Roma, emisiunea 4, anul 176 p.Chr. și mai târziu (av.).

Cf. BMC, IV, p. 459, nr. 526, Roma, decembrie 169–decembrie 170 (rv.).

25. Denar *fourré* ↓ 2,34 g; 17 mm; stratul de argint parțial exfoliat; uzată.

Commodus

Av. M COMMODVS – ANTONINVS AVG; cap laureat, spre dreapta.

Rv. TR P VI – IMP – [IIII] COS III P P; Roma așezată spre stânga, ținând Victorie și sulită; lateral, scut rotund.

BMC, IV, p. 697, nr. 55, Roma, anul 181 p.Chr.

RIC, III, p. 368, nr. 12, Roma, anul 181 p.Chr.

26. Denar ↓ 2,93 g; 18,2×16,9 mm; uzată.

Av. M COMMODVS – ANTON AVG PIVS; cap laureat, spre dreapta.

Rv. TR P – VIII IMP – VI – COS III P P; Salus spre stânga, ținând sceptru și patera din care hrănește șarpele încolăcit pe altar.

BMC, IV, p. 708, nr. 113, Roma, anul 183 p.Chr., emisiunea 2.

RIC, III, p. 373, nr. 66, Roma, anul 183 p.Chr., emisiunea 2.

27. Denar ↗ 3,24 g; 17,3 mm; urme de ardere și depunere de zgură.

Av. M COMM ANT P – FEL [AVG BRIT]; cap laureat, spre dreapta.

Rv. FEL AVG P M TR P XI IMP VII COS V P P; Felicitas spre stânga, ținând Victorie și caduceu lung.

BMC, IV, p. 721, nr. 174, Roma, anul 186 p.Chr.

RIC, III, p. 380, nr. 129, Roma, anul 186 p.Chr., emisiunea 1.

28. Denar ↗ 2,56 g; 17,3×15 mm; urme de ardere și depunere de zgură.

Av. M COM[M ANT P F – E]L AVG BRIT P P; cap laureat, spre dreapta.

Rv. [APO]L MONET – P M TR P XV; în câmp, COS – VI; Apollo nud, frontal, sprijinindu-se de o coloană, mâna stângă ridicată pe cap.

BMC, IV, p. 740, nr. 275, Roma, anul 190 p.Chr.

RIC, III, p. 389, nr. 205, Roma, anul 190 p.Chr.

29. Denar ↓ 2,07 g; 17,1 mm; urme de ardere și depunere de zgură; flan subțiat prin ardere ?

Septimius Severus

Av. [L SEPT] SEV PE – [RT AVG IMP ...]; cap laureat, spre dreapta.

Rv. [P M TR P – II – C]OS II P P; Jupiter așezat spre stânga, ținând Victorie și sceptru.

Cf. BMC, V, p. 31, nr. 69, Roma, emisiunea 2 (IMP III), anul 194 p.Chr.

30. Denar *fourré* ↙ 2,15 g; 16,5 × 15,1 mm; flan diminuat prin ardere.

Compoziție aliaj: Av. – Ag 86,1%, Cu 12,2%, Au 0,6%, Sn 0,1%, Fe 0,4%, Pb 0,1%;

Rv. – Ag 71,7%, Cu 26,3%, Au 0,5%, Sn 0,5%, Fe 0,4%, Pb 0,1%.

Septimius Severus și Caracalla
(Caracalla)

Av. ANTONINVS – PIVS AVG; cap laureat, spre dreapta.

Rv. PONTIF TR P – VIII COS II; Marte spre stânga, ținând lance și două scuturi rotunde.

BMC, V, p. 254, nr. 498, Roma, anul 206 p.Chr.

RIC, IV.1, p. 225, nr. 83, Roma, anul 206 p.Chr.

31. Denar ↓ 3,39 g; 19 × 18,1 mm.

GRUP 2

ALTE MONEDE DIN SECOLELE II-III

Monede imperiale

Antoninus Pius: Marcus Aurelius Caesar

Av. AVRELIVS CAES AVG PII F; cap spre dreapta.

Rv. TR POT XIII – C – O[S II]; Minerva cu sulită și scut, spre dreapta.

Cf. BMC, IV, p. 149, nr. 998–1000, Roma, anii 159–160.

Cf. RIC, III, p. 91, nr. 483, Roma, anii 159–160.

32. Imitație denar ↑ 2,40 g; 18,4 mm; turnată, fără argint în compoziție; pe suprafața flanului, urme de metal alb-argintiu (staniu).

Compoziție aliaj: Cu 72,8%, Sn 25,8%, Pb 0,9%, Fe 0,3%.

Antoninus Pius: Diva Faustina

Av. DI[VA] – FA[VSTI]NA; bustul Faustinei drapat spre dreapta, purtând părul ondulat strâns în coc pe vârful capului și bandă din perle.

Rv. [AVGV] – STA; jos, în câmp, S – C; Vesta spre stânga, ținând *palladium* și sceptru.

BMC, IV, p. 253, nr. 1582, Roma, anul 141 p.Chr. (și mai târziu ?), emis. 3.

RIC, III, p. 167, nr. 1177 (a), Roma, anul 141 p.Chr.

33. As ↖ 9,53 g; 25,1 mm; avers parțial corodat.

Marcus Aurelius și Lucius Verus
(Lucius Verus)

Av. L VERVS AVG – ARMENIACVS; bust laureat și cuirasat, spre dreapta.

Rv. TR P III – IMP II COS II; Marte spre dreapta, ținând lance și scut.

Cf. BMC, IV, p. 424, nr. 289, Roma, decembrie 163–decembrie 164, emisiunea 2.

Cf. RIC, III, p. 255, nr. 514, Roma, decembrie 163–toamna 164.

34. Imitație denar ↓ 3,31 g; 18,3 × 16,1 mm; turnată, fără argint în compoziție.

Compoziție aliaj: Cu 55%, Sn 34,7%, Zn 5,4%, Pb 4,4%, Fe 0,4%.

Marcus Aurelius (și Lucius Verus?): Faustina II

Av. FAVSTINA – AVGVSTA; ca la nr. 17.

Rv. Legenda ilizibilă; Zeitate feminină așezată spre stânga, ținând pateră (și sceptru?).

Cf. BMC, IV, p. 400, nr. 112–115 (Junona) sau p. 404, nr. 150 (Salus), Roma, anii 161–176.

35. Imitație denar \sphericalangle 1,72 g; 18 mm; turnată, fără argint în compoziție; rv. foarte slab imprimat; fragment; perforată.
Compoziție aliaj: Cu 76,5%, Sn 23%, Pb 2,6%, Fe 0,3%, Zn 0,2%.

Marcus Aurelius

Av. M AN[TONINVS AVG] – TR P XXIII; ca la nr. 21.

Rv. SA[LVTI] – AVG COS III; ca la nr. 21.

BMC, IV, p. 459, nr. 525, Roma, decembrie 169–decembrie 170.

RIC, III, p. 230, nr. 222, Roma, decembrie 169–decembrie 170.

36. Denar *fouurré* \uparrow 2,05 g; 18,1 \times 16 mm; „miez“ din metal comun cu urme de placare.

Commodus

Av. [M COMM]ODVS AN – [TON ...]; cap (bust?) laureat, spre dreapta.

Rv. TR P [...]; Roma așezată spre stânga, ținând [Victorie și suliță]; lateral, scut rotund cu decor în formă de stea.

Cf. BMC, IV, p. 698, nr. 56 (TR P VI IMP III COS III), Roma, anul 181 p.Chr., sau p. 706, nr. 105 (TR P VIII IMP VI COS III), Roma, anul 183 p.Chr.

37. Denar *fouurré* \sphericalangle 0,84 g; fragment (circa 1/3 monedă).

Compoziție aliaj: Ag 1%, Cu 64%, Sn 32,9%, Pb 1,8%, Fe 0,3%, Zn 0,1%.

Neprecizat, perioada Marcus Aurelius-Commodus

Av. Legendă ilizibilă; cap (bust?) laureat, spre dreapta.

Rv. Legendă ilizibilă; zeitate feminină spre stânga, ținând patera (?) deasupra unui altar (?).

38. Denar *fouurré* \downarrow 1,13 g; 17,1 mm; fragment; „miez“ de bronz cu urme slabe de argintare.

Macrinus

Av. [IMP C] M OPEL SE[V MACRI]NVS AVG; bust laureat și drapat, spre dreapta.

Rv. P M TR P II COS [P P]; Annona spre stânga, ținând spice deasupra unui coș și *cornucopiae*.

BMC, V, p. 501, nr. 42, Antiochia, anul 218 p.Chr. (?).

RIC, IV.2, p. 7, nr. 26, monetărie neprecizată, decembrie 217.

39. Denar *fouurré* \nearrow 2,11 g; 20 \times 16,8 mm; flanul îndoit spre margine prin acțiunea mecanică de rupere (cu cleștele?) a unei mici porțiuni.

Compoziție aliaj: Av. – Ag 92,6%, Au 0,6%, Cu 5,3%, Sn 1%, Fe 0,4%;

Rv. – Ag 84,4%, Au 0,6%, Cu 13,3%, Sn 1,1%, Fe 0,4%, Zn 0,1%.

Severus Alexander

Av. IMP ALEXAN – DER PIVS AVG; bust laureat, umărul stâng drapat, spre dreapta.

Rv. P M TR P – X – COS III P P; în câmp S – C; Sol spre stânga, ținând mâna dreaptă ridicată și bici în cea stângă.

BMC, VI, p. 191, nr. 771, Roma, emisiunea 13, anul 231 p.Chr.

RIC, IV.2, p. 111, nr. 513, Roma, anul 231 p.Chr.

40. *Sestertius* \downarrow 20,1 g; 30,4 mm; patină verzuie.

Gordian III

Av. IMP CAES [M ANT GO]RDIANVS AVG; bust radiat, drapat și cuirasat, spre dreapta.

Rv. PROVIDENTIA AVG; Providentia spre stânga, ținând glob și sceptru.

RIC, IV.3, p. 16, nr. 4, Roma, sfârșitul lunii iulie 238–sfârșitul lunii iulie 239.

41. Antoninian *fourré* ↑ 2,15 g; 22,2 mm; fragment (ruptă); în ruptură este vizibil „miezul” din metal comun.
Compoziție aliaj: Av. – Ag 91,2%, Au 0,7%, Cu 6,8%, Sn 0,7%, Fe 0,3%, Pb 0,3%;
Rv. – Ag 93,1%, Au 0,7%, Cu 4,7%, Sn 0,8%, Fe 0,4%, Pb 0,3%.

Valerian I și Gallienus
(Valerian I)

Av. IMP C P LIC VALERIANVS P F AVG; bust radiat, drapat și cuirasat, spre dreapta.
Rv. VIRT – VS AV – GG; împărații față în față, ținând suliță și glob respectiv Victorie și suliță.
RIC, V.1, p. 60, nr. 293, Asia (Antiochia), anii 255–256.
Göbl, p. 134 și tabelul 50, nr. 1687, Samosata, emisiunea 2, mijlocul 256–prima jumătate 260.

42. Antoninian ↓ 2,97 g; 20,5 mm; billon argintat.

Valerian I și Gallienus
(Gallienus)

Av. IMP C P LI[C GA]LLIENVS [P F] AVG; bust radiat, drapat (și cuirasat ?), spre dreapta.
Rv. [PIE]TAS AV[GG]; împărații față în față, sacrificând pe altar; sus în câmp, cunună.
RIC, V.1, p. 103, nr. 447, Asia, anii 255–256.
Göbl, p. 134–135 și tabelul 51, nr. 1699, Samosata, emisiunea 3, vara 260.

43. Antoninian ↘ 2,08 g; 22,2 × 20,3 mm; perforată; uzată; billon argintat.

Claudius II

Av. IMP C CLAVDIVS AVG; cap radiat, spre stânga.
Rv. IVNO R – EGINA; Junona spre stânga, ținând patera și sceptru; în câmp stânga jos, păun.
RIC, V.1, p. 229, nr. 212, Antiochia, fără datare.

44. Antoninian ↘ 2,70 g; 20,7 mm; billon argintat.

Av. IMP C C[LAV]DIVS AVG; cap radiat, spre stânga.
Rv. VIRT – VS AVG; Minerva spre dreapta, ținând lance și scut.
RIC, V.1, p. 230, nr. 225, Antiochia, fără datare.

45. Antoninian ↙ 2,75 g; 21,8 × 20,6 mm; billon argintat.

Neprecizat, sec. II-III

Av. legendă ilizibilă; cap (radiat ?), spre dreapta.
Rv. legendă ilizibilă; Victoria (?) spre stânga.

46. AE ↑ 1,80 g; 18,4 mm; „miez” de denar (?), cu urme slabe de metal alb; flan fragmentar, puternic afectat de ardere.

Monede provinciale

Sarmatia
Tyras: Caracalla

Av. AVT K M AVP CE . . .; cap laureat, cu barbă, spre dreapta.
Rv. [T]YPA – NQN; în câmp dreapta jos Δ. Heracles frontal, capul spre dreapta, ținând măciucă și blana leului din Nemeea.
Zograf, p. 110–111, nr. 103 tip general.
SNGCop 2, *Thrace*, nr. 119.

47. AE ↙ 4,78 g; 23,3 mm; *tetrassarion*; flan deformat, corodată, urme de ardere.

Moesia Inferior
Istros: emitent neprecizat

Av. Legendă ilizibilă; bust laureat (drapat și cuirasat ?), spre dreapta.

Rv. Legendă ilizibilă; călăreț spre dreapta; sub cal E (?).

Cf. Dima 2018, p. 67–68, nr. 81–83; p. 83, pl. X (prototipuri: *pentassaria* din intervalul Elagabal–Severus Alexander).

48. AE ↗ 15,27 g; 25,3 × 23,7 mm; *pentassarion* (imitație turnată); flan cu urme de ardere, parțial topit.

GRUP 3

TEZAUR *SILIQUEAE*

Constantius II
Perioada 348–354

Tip VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX; •[SI]RM.

RIC, VIII, p. 385, nr. 17, Sirmium, septembrie 351–6 noiembrie 355.

49. *Siliqua* ↗ 2,87 g; 21,8 × 20,8 mm; pe av. urmă de lovitură; parțial topită (?).

Ca mai sus; SI[RM .].

RIC, VIII, p. 385, nr. 15 sau 19–20, Sirmium, septembrie 351–6 noiembrie 355.

50. *Siliqua* ↙ 1,96 g; 20,8 mm; fragment (lipsă circa 40%).

Ca mai sus; C•A.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, Constantinopol, 15 martie 351–6 noiembrie 355.

51. *Siliqua* ↑ 2,95 g; 21,8 × 19,3 mm; flan deformat; marginea ruptă.

Perioada 354–358

Ca mai sus; •SIRM•.

RIC, VIII, p. 389, nr. 66, Sirmium, 6 noiembrie 355–vara 361.

52. *Siliqua* ↙ 3,08 g; 21,3 mm; pe av. urmă de lovitură; parțial topită (?).

GRUP 4

DEPOZIT MONEDE DIN METAL COMUN

Perioada 318–324

Licinius I

Tip Iovi Conservatori; în câmp dreapta X / IIM; SMHA.

RIC, VII, p. 548, nr. 52, Heraclea, anii 321–324.

53. AE ↖ 2,34 g; 19,1 mm; perforată.

Perioada 330–336

Constantin II Caesar

Tip Gloria Exercitus (2 st.); •SMKΓ.

RIC, VII, p. 656, nr. 97, Cyzic, anii 332–333, 335.

LRBC, I, nr. 1237, Cyzic, perioada II, anii 330–335.

54. AE ↙ 2,29 g; 17,6 mm.

Perioada 336–341

Constantin cel Mare

Tip Gloria Exercitus (1 st.), atelier neprecizat, anii 336–337.

55. AE ↗ 1,36 g; 15,5 mm; marginea ruptă.

Constantin cel Mare (postumă)

Tip quadriga; CONS.

RIC, VIII, p. 449, nr. 37, Constantinopol, anul 340 p.Chr.

LRBC, I, nr. 1041, Constantinopol, perioada III b, anii 337–341.

56. AE ↓ 2,08 g; 14,3 mm.

Constantin II

Tip Gloria Exercitus (1 st.), atelier neprecizat, anii 337–340.

57. AE ↓ 0,95 g; 18×15,8 mm; defect de decupare.

Perioada 341–348

Constantius II

Tip Victoriae Dd Avggq Nn; atelier neprecizat, anii 341–348.

58. AE ↖ 1,12 g; 16,3 mm; rv. corodat.

Constans

Tip VOT / XX / MVLT / XXX; [S]MNB.

RIC, VIII, p. 475, nr. 51, Nicomedia, anii 347–348.

LRBC, I, nr. 1150, Nicomedia, perioada IV, anii 341–346.

59. AE ↖ 1,14 g; 15,3 mm; av. foarte corodat.

Perioada 354–358

Constantius II

Tip Fel Temp Reparatio (FH3), at. neprecizat, anii 354–358.

60. AE₃ ↗ 2,07 g; 17,3 mm; perforată; corodată.

61. AE₃ ↑ 1,82 g; 19 mm; frapă descentrată.

Fel Temp Reparatio (FH3); în câmp stânga •M•; SMKS.

RIC, VIII, p. 499, nr. 115, Cyzic, 6 noiembrie 355–3 noiembrie 361.

LRBC, II, nr. 2502, Cyzic, anii 355–361.

62. AE₃ ↙ 1,48 g; 17,4 mm; mic fragment lipsă.

Perioada 358–361

Iulian Caesar

Tip Spes Reipublice, atelier neprecizat, anii 358–361.

63. AE₄ ↓ 1,47 g; 15,2 mm; corodată.

BIBLIOGRAFIE

Boldureanu 2008 – A. Boldureanu, *Cronica descoperirilor monetare (II)*, Tyragetia SN 2(1), [17], 2008, p. 353–360.

Boldureanu 2009 – A. Boldureanu, *Cronica descoperirilor numismatice (III)*, Tyragetia SN 3(1), [18], 2009, p. 345–352.

Bursche 1993 – A. Bursche, *Pourquoi les denarii frappés après 194 étaient-ils absents dans le Barbaricum?*, în: *Actes du XIe Congrès International de Numismatique organisé à l'occasion du 150e anniversaire de la Société Royale de Numismatique de Belgique, Bruxelles, 8–13 septembre 1991*, vol. II, Louvain-la-Neuve, 1993, p. 297–303.

- Bursche 1996 – A. Bursche, *Later Roman-Barbarian contacts in central Europe. Numismatic evidence*, Berlin, 1996.
- Butnariu 1988 – V. M. Butnariu, *Monedele romane postaugustiene în teritoriile carpato-dunăreano-pontice (anii 275-491). II. Perioada 324-383*, ArhMold 12, 1988, p. 131-196.
- Depeyrot, Moisil 2008 – G. Depeyrot, D. Moisil, *Les trésors de deniers de Trajan à Balbin en Roumanie*, Wetteren, 2008.
- Dergaciova 2021 – L. Dergaciova, *The siliqua coin finds in the region between Dniester and Prut. A case study*, în: V. Varbanov, N. Rusev (eds.), *Coin hoards in Southeastern Europe (1st-6th century AD)*, Ruse, 2021, p. 118-186.
- Dima 2015 – M. Dima, *Monedele imperiului roman timpuriu (27 a.Chr.-294 p.Chr.)*, în: A. Boldureanu, E. Nicolae (coord.), *Moneda în Republica Moldova*, cap. I.2. *Secolele I-VII p.Chr.*, Chișinău, 2015, p. 32-57.
- Dima 2018 – M. Dima, *Monede de bronz histriene și de tip histrian descoperite în nord-vestul Mării Negre (sec. IV a.Chr. – III p.Chr.)*, în: L. Munteanu, C.-D. Nicola, G. M. Talmațchi (eds.), *Studia numismatica et archaeologica. In honorem magistri Virgilii Mihailescu-Bîrliaba oblata*, București-Piatra Neamț, 2018, p. 51-85.
- Dima 2023 – M. Dima, *Tezaurul de monede romane imperiale de argint descoperit la Solonceni (raionul Rezina, Republica Moldova)*, SCN SN 9-14 (21-26), 2023 (2024), p. 61-73.
- Hîncu 2003 – I. Hîncu, *Vetre strămoșești din Republica Moldova*, Chișinău, 2003.
- Isvoranu 2005 – Th. Isvoranu, *Monede antice descoperite în Basarabia*, în: *Simpozion Chișinău 2003*, București, 2005, p. 65-73.
- Isvoranu 2011 – Th. Isvoranu, *Monede din epoca romană imperială descoperite în Basarabia centrală. Observații asupra compoziției unor piese analizate prin fluorescență de raze X*, comunicare la al XII-lea Simpozion de Numismatică, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău, 15-17 septembrie 2011.
- Isvoranu 2022 – Th. Isvoranu, *Un depozit de monede provinciale de la sud de Dunăre descoperit în Basarabia*, Pontica 55, Supplementum IX, *Studia Numismatica Et Archaeologica In Honorem Gabriel Gheorghe Custurea Oblata*, București, 2022, p. 125-132.
- Isvoranu 2024 – Th. Isvoranu, *Observații privind tezaurul monetar din epoca romană târzie descoperit la Budăi (raionul Orhei, Republica Moldova)*, SCN SN 9-14 (21-26), 2018-2023 (2024), p. 75-97.
- Isvoranu, Dima 2018 – Th. Isvoranu, M. Dima, *Depozitul monetar din secolul IV p.Chr. descoperit la Vadul lui Isac, Republica Moldova*, SCN SN 5-8 (17-20), 2014-2017 (2018), p. 43-57.
- Nudel'man 1976 – A. A. Nudel'man, *Topografija kladov i nahodok ediničnyh monet*, Chișinău, 1976.
- Nudel'man 1985 – A. A. Nudel'man, *Očerki istorii monetnogo obraščeniija v Dnestrovsko-Prutskom regione*, Chișinău, 1985.
- Peter 2008 – M. Peter, *Imitations of Roman coins in non-Roman contexts: some remarks*, în: A. Bursche, R. Ciolek, R. Wolters (eds.), *Roman Coins Outside the Empire. Ways and Phases, Contexts and Functions. Proceedings of the ESF / SCH Exploratory Workshop Radziwiłł Palace, Nieborów (Poland) 3-6 September 2005*, Wetteren, 2008, p. 389-394.
- Popa, Ciobanu 2003 – A. Popa, L. Ciobanu, *Moneda romană în Basarabia (ghid metodic)*, Chișinău, 2003.
- Rikman 1975 – E. A. Rikman, *Pamjatniki sarmatov i plemen černjahovskoj kultury*, Chișinău, 1975.
- Spânu et alii 2018 – D. Spânu, M. Dima, A. Frînculeasa, S. Kraus, E. Pernicka, *Tezaurul de orfevru de la Mălăieștii de Jos / The Mălăieștii de Jos Silver Craftman's Hoard*, Târgoviște, 2018.
- Vîlcu 2014 – A. Vîlcu, *Rotunda, district d'Edineț, République de Moldavie; 1985*, în: A. Boldureanu, V. M. Butnariu, E.-L. Istina, Th. Isvoranu, R. Tabuica, A. Vîlcu, *Monnaies et parures du Musée National d'Ethnographie et d'Histoire Naturelle de Chișinău*, CNM V.1, Chișinău, 2014, p. 18-21.

Planșa II. Monede descoperite în împrejurimile Orheiului. Grup 1. Tezaur de denari romani imperiali.

Plate II. Coins discovered in the neighbourhood of Orhei. Group 1. Hoard of Roman imperial denarii.

Plansa III. Monede descoperite în împrejurimile Orheiului. Grup 2. Monede romane imperiale și provinciale din secolele II–III.

Plate III. Coins discovered in the neighbourhood of Orhei. Group 2. Roman imperial and provincial coins from the 2nd–3rd centuries.

a

b

Planșa IV. Monede descoperite în împrejurimile Orheiului. a. Grup 3. Tezaur de siliquae; b. Grup 4. Depozit de nummi.

Plate IV. Coins discovered in the neighbourhood of Orhei. a. Group 3. Hoard of siliquae; b. Group 4. Hoard of nummi.

Plansa V. Monede descoperite în împrejurimile Orheiului (mărite). **a.-c.** Denari romani imperiali placați (fourrés), cu stratul de argint deteriorat prin acțiunea arderii, fiind vizibil „miezul” din metal comun; **d.-f.** Imitații turnate după denari romani imperiali, fără argint în compoziție.

Plate V. Coins discovered in the neighbourhood of Orhei (enlarged). **a.-c.** Plated (fourrés) Roman imperial denarii, with the silver layer damaged by the action of burning. The “core” made of base metal can be observed; **d.-f.** Cast imitations after Roman imperial denarii, without silver in the composition.

Planșa VI. Monede descoperite în împrejurimile Orheiului (mărite). **a.** Monedă diminuată intenționat (tăiată); **b.-c.** Monede placate (fourrées), cu flanul fracturat; în secțiune este vizibil „miezul” din metal comun, oxidat.

Plate VI. Coins discovered in the neighbourhood of Orhei (enlarged). **a.** Coin intentionally diminished (cut); **b.-c.** Plated coins (fourrées), with fractured flan; in section, the oxidized “core” made of base metal is visible.

ABREVIERI / ABRÉVIATIONS / ABBREVIATIONS

- AA – Archäologischer Anzeiger. Deutsches Archäologisches Institut, Darmstadt, München, Tübingen–Berlin
(A)ARMSI – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
ACD – Acta Classica Universitatis Scientiarum Debrecenensis, Debrecen
ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
ActaHistArt – Acta historiae artium Academiae scientiarum Hungaricae, Akadémiai Kiadó, Budapesta
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
AÉ – L'Année épigraphique, Paris.
AIIA Iași – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
AIIC – Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”, Cluj
AJBA – American Journal of Biological Anthropology
AJPA – American Journal of Physical Anthropology
AK – Archaeologiai Közlemények, Pest
AnSt – Anatolian Studies, British Institute of Ankara
AnUCDC – Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”
AnUVT – Annales d'Université « Valahia » Târgoviște, Section d'Archéologie et d'Histoire
AO – Arhivele Olteniei, Craiova
ArchBulg – Archaeologia Bulgarica, Sofia
ArchÉrt – Archaeológiai Értesítő, Budapest
Argesis – Argesis. Muzeul Județean Argeș. Pitești
ArhMed – Arheologia Medievală
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași
AȘUI – Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Az Érem – Az Érem kiadványai, Budapest
Banatica – Banatica. Muzeul Banatului Montan, Reșița
BARBrSer – British Archaeological Reports. British Series, Oxford
BARIntSer – British Archaeological Reports. International Series, Oxford
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
BerRGK – Bericht der Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
BibIstroPontica-P – Biblioteca Istro-Pontica. Seria Patrimoniu, Tulcea
BJ – Bonner Jahrbücher – Bonner Jahrbücher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn, Bonn
BMC – *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, Londra: I, *Augustus to Vitellius*, 1923; II, *Vespasian to Domitian*, 1930; III, *Nerva to Hadrian*, 1936; IV, *Antoninus Pius to Commodus*, 1968; V, *Pertinax to Elagabalus*, 1950 (H. Mattingly); VI, *Severus Alexander to Balbinus and Pupienus*, 1962 (R.A.G. Carson).
BMI – Buletinul Monumentelor Istorice, București
BMJT – Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București
Buridava – Buridava. Studii și materiale, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu”, Râmnicu Vâlcea
CA – Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
Caiete ARA – Caiete ARA. Asociația Arhitectură, restaurare, arheologie, București
Carpica – Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România
CEpR – Cronica Epigrafică a României
Cerclst – Cercetări Istorice, Iași
CICSA – Centrul de Istorie Comparată a Societăților Antice, Facultatea de Istorie, Universitatea din București
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, I–XVII, Berlin
CN – Cercetări Numismatice. Muzeul Național de Istorie a României, București
CNM, V.1 – *Corpus Nummorum Moldaviae*, vol. V.1, Chișinău
CRAI – Académie des inscriptions et belles-lettres. Comptes rendus des séances de l'année ...
Crisia – Crisia. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea

- Dacia – Dacia / Dacia Nouvelle Série. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Académie Roumaine. Institut d'archéologie « V. Pârvan », Bucarest
- Danubius – Danubius. Revista Muzeului de Istorie Galați
- DHA – Dialogues d'histoire ancienne, Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité
- Documenta Praehistorica – Documenta Praehistorica, University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Archaeology, Ljubljana
- EphemDac – Ephemeris Dacoromana, Roma
- EphemNap – Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
- ERSIR – *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*, I – V, V. Spinei, D. N. Rusu (coord.), Suceava, 2021
- FolArch – Folia Archaeologica. A Magyar Nemzeti Múzeum Évkönyve. Annales Musei Nationalis Hungarici, Budapest
- Fontes I – *Fontes Historiae Daco-Romanae – Izvoarele istoriei României*, I, București, 1964
- Fontes II – *Fontes Historiae Daco-Romanae – Izvoarele istoriei României*, II, București, 1970
- FSI – Forensic Science International
- Glasnik – Glasnik. Srpsko Arheološko Društvo (Journal of the Serbian Archaeological Society), Belgrad
- Hierasus – Hierasus. Muzeul Județean Buzău
- HOMO – HOMO. Journal of Comparative Human Biology, Stuttgart
- Ialomița – Ialomița. Studii de cercetări de arheologie, istorie, etnografie și muzeologie, Slobozia
- IDRE – C. C. Petolescu, *Inscriptiones Daciae Romanae. Inscriptiones externae – Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie*, I-II, București, 1996-2000
- IGB – G. Mihailov, *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*, vol. I-V, Sofia, 1956-1970
- IGLR – E. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976
- IGRR – *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas pertinentes*, publiées par R. Cagnat, J. Toutain, G. Lafaye, Paris, 1906-1927
- IJP – International Journal of Paleopathology
- ISM – *Inscriptiones Daciae et Scythiae Minoris antiquae. Series altera: Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae – Inscriptiile din Sythia Minor*: I. *Inscriptiones Histriae et vicinia – Histria și împrejurimile* (Dionisie M. Pippidi), București, 1983; II. *Tomis et territorium – Tomis și teritoriul său* (Iorgu Stoian), București, 1987; III. *Callatis et territorium – Callatis et son territoire* (Alexandru Avram), București – Paris, 1999; IV. *Tropaeum – Durostorum – Axiopolis* (Emilian Popescu), București – Paris, 2015 ; V. *Capidava – Troesmis – Noviodunum* (Emilia Doruțiu-Boilă), București, 1980; VI.2. *Supplementa 2. Tomis et territorium – Tomis et son territoire* (Alexandru Avram, Maria Bărbulescu, Livia Buzoianu), București – Paris, 2018
- Istros – Istros. Muzeul Brăilei „Ferdinand I”, Brăila
- IzvestijaVarna – Izvestija na Narodnija Muzej (Izvestija na Varnenskoto Arheologičesko Družestvo), Varna
- JAHA – Journal of Ancient History and Archaeology, Cluj-Napoca
- JAS – Journal of Archaeological Science, Amsterdam
- JAT – Journal of Ancient Topography
- JFS – Journal of Forensic Studies
- JITE – Journal of Institutional and Theoretical Economics
- JHE – Journal of Human Evolution
- LRBC – *Late Roman Bronze Coinage A.D. 394-498*, Londra, 1965: I, *The Bronze Coinage of the House of Constantine A.D. 324–346* (P. V. Hill, J. P. C. Kent); II, *Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A.D. 346–498* (R. A. G. Carson, J. P. C. Kent).
- MarNero – Il Mar Nero. Annali di archeologia e storia, Roma
- MemAnt – Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
- Marmatia – Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare
- MCA – Materiale și Cercetări Arheologice, București
- MCSEE – Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, Sibiu
- MEFRM – Mélanges de l'École française de Rome. Moyen Âge, Rome
- MER – *Catalogue des monnaies de l'Empire romain*. II. J.-B. Giard, *De Tibère à Néron*, Paris, 1988 ; III. J.-B. Giard, *Du soulèvement de 68 après J.-C. à Nerva*, Paris-Strasbourg, 1998
- MFMÉ-SA – A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica, Szeged
- MIR – *Moneta Imperii Romani*. 14. B. Woytek, *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98–117)*, I–II, Wien, 2010; 18. W. Szaivert, *Die Münzprägung der Kaiser Marcus Aurelius, Lucius Verus und Commodus (161–192)*, Wien, 1986.
- Mousaios – Mousaios. Buletinul Științific al Muzeului Județean Buzău
- MuzNaț – Muzeul Național, Muzeul Național de Istorie a României, București
- Numizmatičar – Numizmatičar. Casopis za anticki i stari jugoslovenski novac, Belgrad

- Numizmatikai Közlöny – Numizmatikai Közlöny. A Magyar Numizmatikai Társulat, Akadémiai Klado, Budapest
- NZ – Numismatische Zeitschrift, Viena
- Oltenia – Oltenia. Studii și Comunicări, Craiova
- Paléorient – Paléorient: revue interdisciplinaire de préhistoire et de protohistoire du sud-ouest et de l'Asie centrale, Paris
- PBF – Prähistorische Bronze Funde, München – Stuttgart
- Peuce – Peuce. Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
- PME – H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, Leuven, I (A–I, 1976), II (I–V, 1977), III (1980; indici)
- Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
- Przegląd Archaeologiczny – Przegląd Archaeologiczny, Institut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Wrocław
- PZ – Prähistorische Zeitschrift, Institut für Prähistorische Archäologie, Berlin
- RAASI – Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare, Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, Republica Moldova
- RAN – Repertoriul Arheologic Național / National Archaeological Repository
- RCAN – Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice, București
- RESEE – Revue des Études Sud-Est Européennes. Academia Română. Institutul de Studii Sud-Est Europeene, București
- RevArh – Revista Arheologică, Chișinău
- RGZM – Barbara Pferdehirt, *Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums*, Mainz, I-II, 2004
- RI – Revista Istorică. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
- RIC – *The Roman Imperial Coinage*, Londra: I², *From 31 BC to AD 69*, 1984 (C. H. V. Sutherland); II, *Vespasian to Hadrian*, 1926 (H. Mattingly, E.A. Sydenham); II.1, *From AD 69–96. Vespasian to Domitian*, 2007 (I. A. Carradice, T.V. Buttrey); II.3, *From AD 117–138. Hadrian*, 2019 (R.A. Abdy, P.F. Mittag); III, *Antoninus Pius to Commodus*, 1930; IV.1, *Pertinax to Geta*, 1968 (H. Mattingly, E.A. Sydenham); IV.2, *Macrinus to Pupienus*, 1938; IV.3, *Gordian III – Uranian Antoninus*, 1949 (H. Mattingly, E. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland); V.1, 1927 (reimprimat 1968; P. H. Webb); VII, *Constantine and Licinius A.D. 313–337*, 1966 (P.M. Bruun); VIII, *The Family of Constantine I A.D. 337–364*, 1981; X, *The Divided Empire and the Fall of the Western Parts A.D. 395–491*, 1994 (J.P.C. Kent)
- RMD – Margaret M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, London: I. *Roman Military Diplomas 1954–1977*, 1978; II. *Roman Military Diplomas 1978–1984*, 1985; III. *Roman Military Diplomas 1985–1993*, 1994; Margaret M. Roxan, P. Holder, *Roman Military Diplomas IV*, 2003; P. Holder, *Roman Military Diplomas V*, 2006
- RMM-MIA – Revista Muzeelor și Monumentelor – Monumente Istorice și de Artă, București
- Romanoslavica – Romanoslavica. Asociația Slaviștilor din România, București
- RPC – *Roman Provincial Coinage*, Oxford (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/map?volume_id=)
- RPC, VII.2 – *Roman Provincial Coinage. VII.2. From Gordian I to Gordian III (AD 238–244): all provinces except Asia*, Londra/Paris, 2022 (J. Mairat, M. Spoerri Butcher, cu contribuția M. Amandry, R. Bland, K. Butcher, J. Nurpetlian, U. Peter).
- RRH – Revue Roumaine d'Histoire, Bucarest
- SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
- SCIA.AP – Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică
- SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
- SCN – Studii și Cercetări de Numismatică, București
- SHA – *Scriptores Historiae Augustae*, Teubner, Leipzig, 1965
- Simpozion Chișinău 2003 – *Simpozion de numismatică dedicat Centenarului Societății Numismatice Române (1903–2003)*, Chișinău, 26–28 noiembrie 2003, București, 2005.
- SMIM – Studii și Materiale de Istorie Medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
- SMMIM – Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, București
- SNGCop 2 – *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish Royal National Museum*, Copenhaga, 1942–1969 (serie reeditată); II, *Thrace and Macedonia*, West Milford, 1982.
- SP – Studii de Preistorie, București
- StCl – Studii Clasice, București
- StratumPlus – Stratum Plus, Școala Superioară de Antropologie, Chișinău, St Petersburg, București
- Suceava – Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei, Suceava
- SympThrac – Symposia Thracologica, București
- Syria – Syria. Archéologie, art et histoire. Institut Français du Proche-Orient
- TdE – Trabajos de Egiptología. Papers on Ancient Egypt, Universidad de La Laguna, Tenerife, Spania

Th-D – Thraco-Dacica, București

Tyragetia – Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău

VAH – Varia Archaeologica Hungarica V. Redigit Csanád Bálint. Publicationes Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest

Valachica – Valachica. Studii și cercetări de istorie și istoria culturii, Complexul Muzeal Național „Curtea Domnească”, Târgoviște

ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

ZRVI – Zbornik radova Vizantološkog instituta. The Institute for Byzantine Studies. Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrad